

**UCHWAŁA NR XLVI/257/2018
RADY GMINY OLSZÓWKA**

z dnia 13 listopada 2018 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Olszówka na lata 2018-2021”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 i art. 40 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2018 r., Nr 994 ze zm.) w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 z późn. zm.) Rada Gminy Olszówka uchwala, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Olszówka na lata 2018-2021”, zaopiniowany pozytywnie przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Olszówka.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

PRZEWODNICZĄCY
Rady Gminy Olszówka
Paweł Lasota
Paweł Lasota

Załącznik do uchwały Nr XLI/257/2018

Rady Gminy Olszówka

z dnia 13 listopada 2018 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY OLSZÓWKA
NA LATA 2018 - 2021**

OLSZÓWKA 2018

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	7
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	9
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	13
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	13
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	14

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.....	14
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	15
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	16
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego.	16
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	18
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	21
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	23
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	23
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	24
6.3. Zabytki ruchome.....	25
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	25
6.5. Zabytki archeologiczne.....	25
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	26
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	26
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	26
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	30
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	31
7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	31
7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	33
7.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	34
7.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	34
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	34
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	39
10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	40
10.1. Gminna ewidencja zabytków.....	40
10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	41

10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	42
11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	42
12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	43
13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	44

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Olszówka na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze spłotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejscowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Olszówka na lata 2013-2016* przyjętego Uchwałą Nr XXXIX/190/2013 Rady Gminy w Olszówce z dnia 16.10.2013 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Olszówka położona jest w najbardziej wysuniętej na wschód części województwa wielkopolskiego, w powiecie kolskim, na styku z województwem łódzkim i historyczną ziemią łęczycką. Posiada status gminy wiejskiej i stanowi jedną z jedenastu gmin tworzących powiat kolski, położoną w jego wschodniej części. Siedzibą władz samorządowych jest miejscowość Olszówka, położona w centrum gminy, oddalona o 20 km od siedziby powiatu, Koła, 170 km od Poznania i 200 km od Warszawy. W latach 1975-1998 gmina administracyjnie należała do województwa konińskiego.

Powierzchnia gminy zajmuje obszar 82 km², co stanowi 8,7% powierzchni powiatu. Użytki rolne zajmują 92% powierzchni gminy, stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, natomiast tylko 2,8% stanowią tereny leśne, położone głównie w południowo-wschodniej części gminy. Wskaźnik lesistości jest najniższy spośród gmin powiatu kolskiego. Według danych GUS za 2016 r. gminę Olszówka zamieszkuje 4 576 osób. Gęstość zaludnienia wynosi 56 M/ km² i jest niższa od średniej powiatowej i wojewódzkiej. Strukturę osadniczą tworzy 20 wsi sołeckich: Adamin, Dębowiczki, Drzewce, Głębokie, Grabina, Krzewata, Łubianka, Młynik, Mniewo, Nowa Wioska, Olszówka, Ostrów, Ponętów Górny Pierwszy, Ponętów Górny Drugi, Przybyszew, Szczepanów, Tomaszew, Umień, Zawadka, Złota, obejmujących 21 miejscowości.

Gmina Olszówka sąsiaduje:

od północy z gminą Kłodawa,

od południa z gminą Dąbie,

od zachodu z gminą Grzegorzew,

od wschodu z gminą Grabów z powiatu łęczyckiego, w woj. łódzkim.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg gminnych długości ok. 100 km, osiem odcinków dróg powiatowych o łącznej długości 45 km. Przez gminę przebiegają również trasy dróg: wojewódzka nr 263 relacji Słupca – Sopot – Kłodawa – Dąbie, o długości ok. 11 km; równoleżnikowo przez północne tereny gminy wiedzie międzynarodowa kolejowa linia E-20 Berlin – Warszawa – Moskwa, o łącznej długości 3 km, zaś południkowo około 10. kilometrowy odcinek magistrali węglowej nr 131 Chorzów Batory – Tczew, ze stacją w Ponętowie Górnym Pierwszym. Ponadto w bliskiej odległości od południowej granicy przebiega autostrada A-2 ze zjazdem w Dąbiu.

Według regionalizacji fizycznogeograficznej Polski prof. Jerzego Kondrackiego, obszar gminy położony jest w granicach makroregionu Nizina Południowowielkopolska, w obrębie mezoregionów Kotliny Kolska, Wysoczyzna Kłódawska w części północnej i Równina Kutnowska w części wschodniej. Rzeźba terenu jest mało urozmaicona, ukształtowana została w okresie zlodowacenia środkowopolskiego. Krajobraz stanowią bezzeziorne obszary staroglacjalne, które cechują się rozległymi równinami moreny dennej, rozciętej dolinami denudacyjnymi. Omawiany teren obejmuje fragment Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej, w tzw. Krainie Wielkich Dolin. Sieć wodna gminy należy do zlewni rzeki Warty. Przez jej obszar przepływają: Struga Olszówka, rzeki Tralalka i Orłówka oraz Kanał Mniewo. Rzeki Orłówka i Tralalka są dopływami, przepływającej w pobliżu północnej granicy gminy, rzeki Rgilewki stanowiącej dopływ Warty. Natomiast w odległości kilku kilometrów na południe od granicy gminy płynie rzeka Ner, która jest również dopływem rzeki Warty. W punkcie przecięcia koryta Orłówki z zachodnią granicą gminy znajduje się najniższy położony punkt całego obszaru. Jego rzędna wynosi około 96,0 m n.p.m. Najwyższy zaś punkt na terenie gminy znajduje się na powierzchni wysoczyzny denno-morenowej, w rejonie wsi Krzewata w północno – wschodniej części gminy. Jego rzędna wynosi około 128 m n.p.m. Głównym podłożem skalnym omawianego obszaru są utwory mezozoiczne należące do górnej kredy. W dolinie rzeki Orłówki zalegają pokłady torfu. Wypełniają one obniżenia dolinne i starorzecza. W północnych częściach występują niewielkie pokłady soli kamiennej. Na terenie gminy występują nieoszacowane zasoby bogactw naturalnych – piasków, żwirów i złoża torfów, które aktualnie nie są eksploatowane.

Najstarsze ślady osadnictwa wiążą się z epoką kamienia – mezolitem. W okresie rozwoju przestrzennego państwa i kształtowania się jego struktur organizacyjnych, w czasach panowania Bolesława Chrobrego, omawiane tereny należały do kasztelanii łęczyckiej. Rozwój osadnictwa nastąpił w średniowieczu i okresie nowożytnym. W dokumentach źródłowych Olszówka wzmiankowana jest w 1398 r. Stanowiła wtedy własność szlachecką. Również o innych miejscowościach wspominają dokumenty z odległych czasów, n.p. Umień wymieniano, jako własność szlachecką, w dokumencie Kazimierza Wielkiego z 1364 r., wcześniej w 1242 r. wzmiankowany jako Unanie. Głębokie wymieniane jest w dokumentach sądowych w 1443 r. za sprawą sporów między duchownymi, również w XV w. wymieniana jest po raz pierwszy Krzewata, a w rejestrze poborowego pow. łęczyckiego z 1576 r. m.in. Ponętów, Olszówka. Terenów gminnych nie ominęły najazd Szwedów w 1655 r., późniejsze epidemie, eksploatacja i rabunek mienia przez wojska napoleońskie, represje popowstańcze z lat 1863 -1864. Aż do 1866 r. wspomniane tereny administracyjnie związane były z Ziemią Łęczycką. Wtedy to, po nowym podziale administracyjnym Królestwa Polskiego, zostały włączone do utworzonego powiatu kolskiego w guberni kaliskiej. Po II rozbiorze Polski w 1793 r. dostały się pod panowanie pruskie, wówczas na tereny gminy nastąpił napływ ludności niemieckiej. Natomiast w 1815 r. ziemie te znalazły się pod zaborem rosyjskim i administracyjnie należały do guberni kaliskiej Królestwa Polskiego. W czasie I wojny światowej omawiane tereny znalazły się pod okupacją cesarskich Niemiec. W czasie II wojny światowej tereny gminy wcielono do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. Hitlerowski najeźdźca represjonował i prześladował mieszkańców gminy, młodzież wysyłał na roboty przymusowe, zajmował majątki ziemskie i kościelne, a ich właścicieli wysiedlał, wielu straciło życie, wśród nich proboszcz z Umienia. Po wyzwoleniu przez wojska radzieckie w styczniu 1945 r., rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych i tworzenie administracji, wpraw jako gmina Drzewce – do 1954 r., a od 1.01.1973 r. jako gmina Olszówka, należąca administracyjnie do województwa poznańskiego, powołana uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu nr XVIII/98/72 z dnia 5 grudnia 1972 r. Aktualnie rozwój gminy następuje przede wszystkim w oparciu o gospodarkę rolną.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, legendy, postaci, nazewnictwo i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania atrakcyjnego wizerunku gminy i działań mających na celu wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Olszówka na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
 - 1 a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017, poz. 519 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018, poz. 142 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a, ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1073 ze zm.)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r., poz. 2147 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2017 r., poz. 1332 ze zm.)

Art.5. ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytych stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art.30. ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art.30. ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art.39. ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.) **wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 14.06.2005 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmocniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r.

W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:

- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

Zaktualizowana „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 17 grudnia 2012 r. Uchwałą Nr XXIX/559/12.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W ramach celu strategicznego „Zwiększenie spójności województwa” określony został cel operacyjny „Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego”. Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym czynnikiem wzrostu.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe,
- tworzenie parków kulturowych,
- promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych,
- odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny „Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego”

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu.

Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- promocja kultury regionalnej,
- poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej,
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu,

wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie,

wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu,

stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury,

zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku, zmieniony Uchwałą Nr XLVI/690/10 z dnia 26 kwietnia 2010 r.

W rozdz. „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego. Uwarunkowania wewnętrzne”, pkt 18 „Kultura i dziedzictwo narodowe” podkreślono wartość tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

Omówiono wielkość zachowanej substancji zabytkowej w regionie: stanowiska archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, pomniki historii, parki kulturowe, wymieniając najcenniejsze, charakterystyczne dla poszczególnych epok. Podkreślono konieczność powołania nowych parków kulturowych, które mogą stanowić podstawy do sporządzenia i wdrożenia strategii promocji kultury województwa wielkopolskiego oraz mogą stać się czynnikiem dla rozwoju turystyki opartej o wartości krajobrazu i kultury. Jednym z najważniejszych elementów generujących rozwój turystyki są szlaki kulturowe. Bogata przeszłość historyczna i kulturowa Wielkopolski stwarza wiele możliwości do przeprowadzenia szlaków kulturowych, a tym samym promocji Wielkopolski w skali lokalnej, krajowej czy międzynarodowej.

W rozdz. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego. Polityka przestrzenna”, pkt 29 „Polityka poprawy efektywności struktur przestrzennych” przedstawiono zbiór najważniejszych zasad, mających na celu uzyskiwanie optymalnych efektów w zagospodarowaniu przestrzeni. Ład przestrzenny to takie zagospodarowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie poszczególnych obiektów objętych ochroną jak również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,

kontynuowanie architektury wiejskiej przy założeniu, że tradycyjny nurt architektury lokalnej regionu nie powinien mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik dla zachowania regionalnej specyfiki. Na terenach szczególnie cennych krajobrazowo należy unikać realizacji projektów odległych stylistycznie, pochodzących z kulturowo odmiennych regionów,

ochronę krajobrazu, szczególnie w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych.

Dla kształtowania przestrzeni miejskich przyjęto m.in. następujące zasady:

ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzanie ochrony prawnej,

wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,

podnoszenie wymogów architektonicznych, szczególnie w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,

podejmowanie opracowań planistycznych dotyczących rewaloryzacji przestrzeni miejskich.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzeln i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,

poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,

twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury.

W punkcie 31. „Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego” wymieniono najważniejsze nurty działania, mające na celu osiągnięcie optymalnego stanu środowiska kulturowego:

ochrona istniejących zasobów materialnych i duchowych,

kreowanie nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin składających się na kulturę, a zwłaszcza kreowanie nowej przestrzeni,

kształtowanie świadomości – upowszechnianie wiedzy o środowisku kulturowym Wielkopolski wśród mieszkańców regionu, kraju i za granicą.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego szczególne znaczenie ma ochrona obszarowa, a więc ochrona całych układów przestrzennych miast i wsi, ochrona krajobrazów kulturowych w parkach kulturowych i w strefach kulturotwórczych, szlaków kulturowych oraz pojedynczych obiektów.

Najważniejsze działania w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w ramach planowania przestrzennego to:

zwiększenie nakładów na ochronę dziedzictwa kulturowego, zarówno w budżecie państwa, jak i budżetach samorządowych,

wpisanie do rejestru zabytków wszystkich zachowanych założeń i układów urbanistycznych,

poszerzenie ewidencji zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego. Konieczne jest umożliwienie publicznego dostępu do ewidencji w formie elektronicznej,

dalsze prowadzenie archeologicznych badań osadniczych,

wzbogacanie dokumentacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego, w szczególności: opisów, szkiców, map i opracowań obiektów oraz digitalizacji danych i ich udostępnianie w formie elektronicznej,

promocja szlaków kulturowych, parków kulturowych, pomników historii, a także obiektów wpisanych na listy dziedzictwa europejskiego,

podnoszenie wizerunku województwa jako produktu turystycznego, poprzez prawidłową informację turystyczną w celu dotarcia do określonych atrakcji turystycznych.

W podpunkcie 31.1.1. „Ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych” wymieniono elementy, które jej podlegają: rozplanowanie ulic, rynków i placów miejskich, parametry kwartałów, pasma zieleni, dominanty przestrzenne, panoramy, osie widokowe oraz wszelkie formy specyficznej zabudowy miejskiej. Ochrona układów przestrzennych, urbanistycznych i ruralistycznych powinna być rozpatrywana wraz z nawarstwieniami kulturowymi w których obecna jest cała sekwencja dziejów. Jest to działanie niezbędne dla zachowania ciągłości historycznej tworzenia się sieci osadniczej.

Sprzymierzeńcem systemowych działań wspierających może się stać aspekt ekonomiczny w postaci korzyści gospodarczych uzyskiwanych z turystyki na terenach o atrakcyjnych i zadbanym środowiskach – pojedynczych wybitnych obiektach z historycznym tłem kulturowym, nadającym całości oczekiwany klimat.

Podobny system powinien objąć również układy ruralistyczne. Ochrona kompleksowa architektury wiejskiej jest możliwa do zrealizowania na terenach, których głównym motorem rozwoju stanie się turystyka. Właściwą formą ochrony jest adaptowanie zabytkowych obiektów architektury wiejskiej na obiekty rekreacji indywidualnej. Najwartościowsze obiekty, dla których nie da się zapewnić ochrony w istniejących zespołach zabudowy, powinny się znaleźć w skansenach. Z uwagi na brak możliwości

przetrwania wszystkich zabytków architektury wiejskiej, niezbędne jest systematyczne dokumentowanie obiektów o wartościach historycznych i estetycznych.

W punkcie 31.3. „Promowanie świadomości regionalnej Wielkopolski” uznano, że do zaistnienia Wielkopolski jako regionu atrakcyjnego kulturowo, niezbędne jest intensywne promowanie wiedzy o środowisku kulturowym regionu. Działania na rzecz promowania świadomości regionalnej Wielkopolski mają na celu pobudzenie aktywności lokalnych środowisk, przywrócenie etosu wielkopolskiego oraz pielęgnowanie regionalizmu, tzw. „małych ojczyzn”, m.in. poprzez:

promowanie gwary, obyczajów, potraw, strojów, lansowanie folklorystycznych zespołów tanecznych, kształtowanie otwartości wobec innych mniejszości i kultur, prezentowanie ich dorobku kulturowego, organizowanie jarmarków, pokazów tradycyjnego rzemiosła, konkursów związanych z tematyką regionalną.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z dnia 06.12.2017 r., poz. 8118).

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

W przyjętym dokumencie określone zostały główne cele, którym przyporządkowano kierunki działania:

1. Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania,
 - realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych,
 - opieka nad zabytkami archeologicznymi.
2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
 - monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych,
 - promocja dziedzictwa lokalnego,
 - wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
4. Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych,
 - upowszechnianie wiedzy o regionie.
5. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne,
 - propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
 - włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
7. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych,
 - udostępnianie obiektów zabytkowych,
 - wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

DĘBOWICE

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY:

a. dwór, mur., l. 20 XX w.,

Rejestr zabytków Nr A-322/64 z dnia 21 maja 1984 r.

b. park, l. 20 XX w.

Rejestr zabytków Nr A-322/64 z dnia 21 maja 1984 r.

GŁĘBOKIE

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY:

a. dwór, ob. szkoła, mur., ok. 1880 r.,

Rejestr zabytków Nr A-490/231 z dnia 16 listopada 1993 r.

b. park, ok. 1880 r.,

Rejestr zabytków Nr A-490/231 z dnia 16 listopada 1993 r.

KRZEWATA

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY:

a. dwór, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-323/65 z dnia 21 maja 1984 r.

b. lodownia, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-323/65 z dnia 21 maja 1984 r.

c. park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-323/65 z dnia 21 maja 1984 r.

MNIEWO

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY:

a. dwór, mur. 1860 r.,

Rejestr zabytków Nr A-324/66 z dnia 21 maja 1984 r.

b. park, ok. 1860 r.

Rejestr zabytków Nr A-324/66 z dnia 21 maja 1984 r.

TOMASZEW

WIATRAK KOŹŁAK, drew., XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-353/95 z dnia 19 czerwca 1984 r.

UMIEŃ

KOŚCIÓŁ PAR. P. W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA, drew., 2 poł. XVII w.

Rejestr zabytków Nr A-118/705 z dnia 2 sierpnia 1969 r.

W rejestrze zabytków figuruje również spichlerz dworski w Mniewie. Obiekt nie istnieje, wymaga wykreślenia z rejestru.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

DĘBOWICE

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY:

a. dwór, mur., l. 20 XX w.,

b. park, l. 20 XX w.

GŁĘBOKIE

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, ob. szkoła, mur., ok. 1880 r.,
- b. park, ok. 1880 r.,
- c. spichlerz, mur., 1880 r.

KRZEWATA

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., 2 poł. XIX w.,
- b. spichlerz, mur., 2 poł. XIX w.,
- c. lodownia, mur., 2 poł. XIX w.,
- d. park, 2 poł. XIX w.

MNIEWO

ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY:

- a. dwór, mur. 1860 r.,
- b. park, ok. 1860 r.

OLSZÓWKA

POZOSTAŁOŚCI PARKU DWORSKIEGO, pocz. XX w.

PONĘTÓW GÓRNY DRUGI

PARK DWORSKI, ok. poł. XIX w.

SZCZEPANÓW

CMENTARZ EWANGELICKI, pocz. XX w.

TOMASZEW

WIATRAK KOŻLAK, drew., XIX w.

UMIEŃ

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOLA

- a. kościół, drew., 2 poł. XVII w., dobudowa kruchty 1992 r.
- b. dzwonnica, drew., XVIII w.

ZESPÓŁ CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO:

- a. cmentarz, pocz. XIX w.,
- b. kaplica grobowa rodziny Byszewskich, mur., 1868 r.

ZAWADKA

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

6.3. Zabytki ruchome

Na terenie gminy Olszówka nie ma zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Obiekty ruchome, zewidencjonowane, stanowią wyposażenie kościoła par. p.w. św. Michała Archaniola w Umieniu. W skład wyposażenia wchodzi m.in.: rokokowy ołtarz główny z pocz. XVIII w., dwa ołtarze boczne z pocz. XVIII w., barokowy ołtarz w kaplicy północnej, obrazy, rzeźby, prospekt organowy z k. XVIII w.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Olszówka nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono też parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy parki dworskie w miejscowościach: Dębowice, Głębokie, Krzewata, Mniewo.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Olszówka brak zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Olszówka nie zewidencjonowano dotychczas stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Olszówka został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Olszówka z uwzględnieniem podziału na fakty osadnicze:

stanowiska o własnej formie krajobrazowej			cmentarzyska płaskie	cmentarzyska kurhanowe	osady	skarby	ogółem
dwory	grodziska	fortyfikacje ziemne					

0	0	0	4	0	342	0	346
---	---	---	---	---	-----	---	-----

Źródło: Gminna ewidencja zabytków, 2012 r.

Gmina Olszówka zlokalizowana jest we wschodniej części województwa wielkopolskiego. Cechą charakterystyczną tego terenu jest brak jezior. W pobliżu granicy północnej płynie rzeka Rgilewka. Natomiast w odległości kilku kilometrów na południe od granicy gminy płynie rzeka Ner. Omawiany teren obejmuje fragment Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej w tzw. Krainie Wielkich Dolin i wchodzi w obręb Niziny Wielkopolskiej. Jest to teren równinny, na którym występują niewielkie zaniżenia. Średnia wysokość oscyluje w granicach 160 m n.p.m. Skrawek ziemi na północy wchodzi w skład Wysoczyzny Kłódawskiej. Głównym podłożem skalnym omawianego obszaru są utwory mezozoiczne należące do górnej kredy. W dolinie rzeki Orłówki zalegają pokłady torfu. Wypełniają one obniżenia dolinne i starorzecza. W północnych częściach występują niewielkie pokłady soli. Natomiast w północno-wschodniej części obszaru z bogactw mineralnych spotyka się węgiel brunatny oraz na dużej głębokości jurajskie rudy żelaza.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy pochodzą z epoki kamienia mezolitu (8000 lat p.n.e.) – są to jednak tylko pojedyncze znaleziska.

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlany (osadnictwo grupuje się głównie wzdłuż cieków wodnych, na terenach zajmowanych i dziś przez współczesne wsie), o czym świadczą znaleziska z następnych epok, poczynając od neolitu - młodszej epoki kamienia aż do czasów współczesnych.

Z okresu neolitu, pochodzą liczniejsze ślady osadnictwa grup ludzkich na omawianym terenie. Widoczne jest to zwłaszcza na przykładzie ludności kultury pucharów lejkowatych. Ludność tej kultury zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmywnych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca. Osadnictwo ludności kultury pucharów lejkowatych z terenu dzisiejszej gminy Olszówka liczy kilkadziesiąt osad.

Mniej liczne są natomiast ślady obecności na naszych terenach kultury amfor kulistych rozwijającej się prawie równolegle z kulturą pucharów lejkowatych. Dotychczas odnalezione osady ludności kultury amfor kulistych charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby, naczynia. Wiele pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obciętymi rogami.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wczesna epoka brązu jest na terenie gminy słabo reprezentowana. Znamy tylko kilka stanowisk z tego okresu w okolicach Olszówki. Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie gminy jest bogato reprezentowane.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Osadnictwo ludności kultury łużyckiej na terenie gminy Olszówka jest bogato reprezentowane. Warto tutaj wspomnieć o znaleziskach z terenu miejscowości Mniewo. W trakcie prac rolnych znaleziono tutaj bransolety brązowe, które po przeprowadzeniu badań powierzchniowych, należy łączyć z funkcjonującym na tym obszarze cmentarzyskiem.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbyt intensywnym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Kultura ta reprezentowana jest między innymi przez cmentarzysko w okolicach miejscowości Zawadka.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze naszej gminy notujemy kilkadziesiąt stanowisk identyfikowanych jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Początkowe fazy tego okresu charakteryzują się wyraźnym regresem w zakresie kultury materialnej. Pojawia się nowy system gospodarki żywnościowej – przemienno-ugorowej uprawy zbóż ozimych i jarych. Szeroko stosowana jest sprzężana obróbka roli. Pojawia się na szeroką skalę proso. W hodowli wzrasta rola świni przy zmniejszeniu stad bydła rогatego i koni. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Osady miały niewielkie rozmiary, chaty miały konstrukcję zrębową, wykorzystywano też kwadratowe ziemianki i półziemianki.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załazki przyszłych miast. Widocznych jest kilka faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Według ocen archeologów, grodziska te były zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza. Czasy te to okres przedpiastowski i wczesnopiastowski. W okresie przedpiastowskim trwał jeszcze zwyczaj ciałopalenia, ale około X wieku obrządek ten ustąpił miejsca pochówkowi szkieletowemu. Zespoły osadnicze związane z okresem średniowiecza są najliczniej reprezentowanymi na terenie dzisiejszej gminy Olszówka. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego w rejonie większości miejscowości. Na uwagę zasługują relikty dworów średniowiecznych w miejscowościach: Złota i Głębokie.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne są obiektami szczególnie narażonymi na zniszczenie. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Olszówka wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie gminy oraz dróg dojazdowych do pól (w najbliższych latach przewidziano między innymi przebudowę drogi gminnej Ostrów-Szczepanów nr G 496043P, drogi gminnej G 496029P Dębowiczki-Mniewo, drogi gminnej Nr G 496018P w Tomaszewie, drogi gminnej G 496040P w Ostrowie),
- rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych,
- wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych.

Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach,

terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Gmina Olszówka jest gminą typowo rolniczą. Brak jest natomiast na obszarze gminy większych zakładów przemysłowych i dużych obszarów leśnych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Olszówka zostało uchwalone przez Radę Gminy w Olszówce Uchwałą Nr XXXVII/217/2018 z dnia 31 stycznia 2018 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

Na mocy przepisów ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium.

W rozdz. II „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego”, w punkcie 4 „Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” przedstawiono rys historyczny gminy, wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wykaz stanowisk archeologicznych, przedstawiono ustalenia „Programu opieki nad zabytkami dla gminy Olszówka na lata 2013-2016”

W rozdz. III „Kierunki zagospodarowania przestrzennego”, pkt 4 przedstawiono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

1. W obrębie strefy ochrony konserwatorskiej zespołów dworsko-parkowych obowiązują:

- a) historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- b) zachowanie zabytkowej zieleni (pielęgnacja i uzupełnianie drzewostanu, zachowanie układu alejek, podtrzymywanie składu gatunkowego według historycznych wzorów),
- c) zachowanie zabytkowej zabudowy,

- d) podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie: lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- e) użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu,
- f) prowadzenie badań archeologicznych podczas robót ziemnych w zakresie uzgodnionym z konserwatorem zabytków.

2. Na terenie cmentarzy objętych ochroną konserwatorską obowiązuje:

- a) historyczna parcelacja,
- b) historyczne rozplanowanie,
- c) zachowanie zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- d) zachowanie zabytkowej zieleni.

Dla cmentarzy czynnych należy określić strefy ochronne równe szerokości strefy ochrony sanitarnej, natomiast dla nieczynnych cmentarzy ewangelickich postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej o szerokości 10 m wokół ich granic, w których postuluje się wykluczenie nowej zabudowy.

3. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach

występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie szerokokąsowego zadania inwestycyjnego, obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo-sondazowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycje na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowywania terenu.

Wszystkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Olszówka nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Miejscowe plany dla fragmentów miejscowości, sporządzane głównie na wnioski właścicieli gruntów, obejmują obszary zlokalizowane poza strefami ochrony konserwatorskiej, nie występują na nich również rozpoznane relikty archeologiczne.

Ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z zapisów zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i są każdorazowo uzgadniane z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu Delegaturą w Koninie.

Inwestycje na terenie gminy Olszówka, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wykonywane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

7.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i szczególnych zagrożeń

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153) Gmina Olszówka posiada opracowany w 2005 r. plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i szczególnych zagrożeń. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

7.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

Na terenie gminy Olszówka nie występują obszary objęte szczególną formą ochrony przyrody, nie są również włączone w system obszarów chronionych, który stanowi układ przestrzenny wzajemnie uzupełniających się form ochrony przyrody.

Indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są następujące obiekty:

Mniewo – jesion wyniosły o obwodzie pnia 550 cm w parku zabytkowym (nr rej. 8),

Ponętów Górny Drugi – dąb szypułkowy o obwodzie pnia 540 cm
w parku zabytkowym (nr rej. 81),

Dzięciółów – dąb szypułkowy o obwodzie pnia 430 cm (nr rej. 18).

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome na terenie gminy Olszówka, wpisane do rejestru zabytków, prezentują zróżnicowany stan zachowania.

DĘBOWICE

Zespół dworsko-parkowy

Usytuowany w zachodniej części wsi, w odległości ok. 1,5 km na wschód od drogi Kłodawa – Dąbie. W XIX w. majątek należał do dóbr Głębokiego. Jego właścicielem był Jan Byszewski. Ok. 1920 r. właścicielem został Witold Higersberger, budowniczy dworu. W l. 30 XX w. przekazał majątek na rzecz Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. W l. 50 XX w. na bazie gospodarstwa utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne. W 1977 r. gospodarstwo przeszło na własność Stacji Hodowli Roślin w Chodowie. Obecnie własność prywatna.

Dwór murowany, parterowy, w głównej części podpiwniczony, nakryty wysokim dachem czterospadowym pokrytym blachodachówką. Do bryły głównej dostawione niższe przybudówki; od zachodu na planie połowy ośmioboku z tarasem, od południa prostokątna, nakryta dachem naczółkowym. Po stronie wschodniej główne wejście poprzedzone tarasem, z głęboką niszą sklepioną konchowo. We wszystkich połaciach dachu szerokie wystawki nakryte dachami dwuspadowymi. Wnętrze z zachowanym dawnym, dwutraktowym układem pomieszczeń, rozdzielonym korytarzem. Na osi hall na rzucie ośmioboku.

Obiekt w dobrym stanie technicznym. Remont kapitalny przeprowadzono w latach 2001-2008. Wzmocniono więźbę dachową i strop na poddaszu, wymieniono pokrycie dachu, tynki zewnętrzne i wewnętrzne, stolarkę okienną i drzwiową.

Park założony w stylu krajobrazowym z elementami regularnymi na obrzeżach w postaci alei grabowych. Zieleń parkowa jest stosunkowo młoda; pierwsza faza założenia przypada na l. 20 XX w., a następna na lata powojenne, kiedy to wprowadzono liczne nasadzenia klonu i jarzębiny. Z pierwotnego założenia, poza alejami grabowymi, na uwagę zasługują pojedyncze egzemplarze lip i jesionów. Przypadkowe nasadzenia, nadmiernie rozrosłe samosiewny i nie pielęgnowane krzewy spowodowały unieczystnienie pierwotnej kompozycji. Szczątkowo zachowany układ komunikacyjny i kompleks wodny. Obiekt wymaga rewaloryzacji.

GŁĘBOKIE

Zespół dworsko-parkowy

Na początku XIX w. dobra Głębokie składały się z folwarków Głębokie i Dębowice oraz wsi: Głębokie, Grabina, Budy, Dębowniczy i osady Dębowice. Dobra te zajmowały powierzchnię ok. 900 ha, stanowiły własność Jana Byszewskiego. W drugiej połowie XIX wieku właścicielem majątku zostaje Wacław Higersberger, który w latach 80 XIX stulecia wznosi w Głębokiem siedzibę i zakłada wokół niej park krajobrazowy z rozległym sadem.

Na początku XX wieku majątek Głębokie został rozdzielony pomiędzy dwóch synów Wacława Higersbergera, Witolda i Stanisława. Starszy syn Witold ok. 1920 roku przeniósł się wraz z żoną do nowo wybudowanej siedziby w Dębownicach. Młodszy Stanisław odziedziczył Głębokie, w którym mieszkał wraz z żoną Jadwigą z Karwowskich, córką właściciela Grodnej koło Borysławic, do wybuchu II wojny światowej.

Po wojnie majątek zostaje rozparcelowany. Dwór z przyległym parkiem wydzielony został w tzw. „resztówkę” i pozostał w zasobach Państwowego Funduszu Ziemi. Przez krótki czas w dworze

zamieszkiwali robotnicy dworscy. W 1948 r. dwór został przeznaczony na siedzibę szkoły podstawowej, co niewątpliwie miało wpływ na przetrwanie obiektu w dobrym stanie do obecnych czasów.

Dwór usytuowany jest w północnej części założenia parkowego, zwrócony fasadą w kierunku południowym. Budynek murowany, jednokondygnacyjny, podpiwniczony, z częściowo użytkowym poddaszem, posadowiony pierwotnie na planie prostokąta, obecnie na planie litery C z dobudowanymi skrzydłami od strony wschodniej i zachodniej. Elewacja południowa korpusu głównego z centralnym portykiem wspartym na czterech kwadratowych filarach i dwóch pilastrach z tarasem w kondygnacji poddasza zabezpieczonym tralkową balustradą. Budynek główny nakryty dachem dwuspadowym, skrzydła boczne dachami trójspadowymi. Dachy kryte papą bitumiczną gontową. Elewacje zdobione profilowanymi gzymsami.

W latach 1993 – 1994 przeprowadzono remont kapitalny obiektu (wymiana więźby dachowej i pokrycia, wymiana tynków zewnętrznych i wewnętrznych, stolarki). Obecnie w budynku konieczne jest odnowienie pomieszczeń, wymiana stolarki okiennej i głównych drzwi wejściowych.

Park założony w stylu krajobrazowym. W okresie powojennym w znacznym stopniu zniekształcony i zaniedbany. Brak specjalistycznej pielęgnacji spowodował znaczne ubytki w drzewostanie. Zatarciu uległ układ komunikacyjny. W latach 2010-2011 przeprowadzono kompleksową rewaloryzację założenia parkowego. Usunięto drzewa obumarłe i zagrażające bezpieczeństwu, przypadkowe nasadzenia topoli, oczyszczono teren z samosiewów, które pojawiły się w drodze naturalnej sukcesji. W drzewostanie przeprowadzono cięcia sanitarno-pielęgnacyjne. Odtworzono ścieżki parkowe, wprowadzono nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych, założono trawniki, renowacji poddano kompleks wodny. Park wyposażono w elementy niezbędne do jego prawidłowego funkcjonowania – ławki, kosze, oświetlenie. Utrzymany w dobrym stanie.

Właścicielem zespołu dworskiego, w którym nadal ma siedzibę szkoła, jest Gmina Olszówka

KRZEWATA

Zespół dworsko-parkowy

Zespół dworsko-parkowy usytuowany jest w odległości ok. 1 km na wschód od drogi Kłodawa – Dąbie. Dobra Krzewaty, wraz z folwarkami Józefów i Błędów, należały do rodziny Błędowskich. W okresie powojennym właścicielem dworu, parku i zabudowań gospodarczych była Gminna Spółdzielnia w Błędowie. Od 1995 r. obiekty są własnością prywatną.

Dwór murowany, założony na planie prostokąta, podpiwniczony. Parterowy blok przecina dwukondygnacyjny korpus przechodzący w trójosiowe ryzality zwieńczone naczółkami. Główne wejście od strony zachodniej poprzedzone tarasem z czterema filarami podtrzymującymi balkon. Bogaty detal architektoniczny: profilowane gzymsy, pilastry, boniowanie, profilowane obramienia okien ze zwornikami, trójkątnymi i odcinkowymi naczółkami.

Remont obiektu przeprowadzono w 1969 r. Wymieniono stolarkę okienną, częściowo drzwiową, podłogi. W 1982 r. założono instalację wodno-kanalizacyjną, częściowo odnowiono tynki, naprawiono konstrukcję dachu. Kolejny remont, rozpoczęty w 1996 r. przez nowego właściciela, nie został zakończony. Naprawiono wówczas więźbę dachową, wymieniono pokrycie, skuto zawilgocone i mineralizowane tynki wewnętrzne. Obecnie budynek nie zamieszkały, niszczeje.

Park założony w stylu krajobrazowym. Obecnie zredukowany powierzchniowo, z zatartym układem przestrzennym i komunikacyjnym. Duże zmiany zaszły w składzie gatunkowym i rozmieszczeniu drzewostanu, który został znacznie przereźdzone. Z dawnego założenia zieleni zachowały się pojedyncze egzemplarze jesionów i lip oraz szczątkowo aleja grabowa. W parku nie prowadzi się żadnych prac porządkowych i pielęgnacyjnych.

Lodownia w parku – murowana, sklepiona kolebkowo, w całości przysypana ziemią. Wschodnia ściana z wejściem odkryta. Drzwi drewniane, opierzone zewnątrz blachą. Ściany zawilgocone, z wykruszeniami ceglanego lica. Założenie parkowe zachowane w złym stanie, wymaga przeprowadzenia prac rewaloryzacyjnych.

MNIEWO

Zespół dworsko-parkowy

Zespół dworsko-parkowy usytuowany na południe od zabudowy wsi, w odległości ok. 800 m od drogi Drzewce – Grabów. Dwór zbudowany w 1860 r. (data na frontonie). Budynek murowany, na wysokim

kamiennym cokole, podpiwniczony, parterowy, nakryty niskim dachem dwuspadowym pokrytym blachą. W elewacji wschodniej i zachodniej (frontowej) osiowo umieszczone dwukondygnacyjne ryzality przechodzące w wystawki zamknięte trójkątnymi frontonami. Otwory okienne w ryzalitach zamknięte łukiem pełnym. Skromny detal architektoniczny w postaci profilowanych gzymsów.

Majątek od początku należał do rodziny Zielonków, Tadeusza i Stefanii z Siemieńskich, a następnie ich dzieci: Stanisława, Zygmunta i Marii, którzy gospodarowali tu do wybuchu II wojny światowej. Po wojnie, obiekt częściowo zamieszkały przez dawnych pracowników folwarcznych, pozbawiony remontów, niszczał. Zrujnowany dwór sprzedano w 1985 r. osobie prywatnej.

Nowy właściciel, w latach 1986-1991 przeprowadził remont kapitalny budynku. W trakcie remontu wymieniono część więźby dachowej, blaszane pokrycie dachu, tynki zewnętrzne i wewnętrzne, stolarkę okienną, odnowiono stolarkę drzwiową, przywrócono pierwotny układ pomieszczeń. Obiekt zamieszkały, utrzymany w dobrym stanie.

Park założony w stylu krajobrazowym, obecnie zniekształcony kompozycyjnie i powierzchniowo zredukowany. Głównym elementem podporządkowującym sobie cały układ przestrzenny jest budynek dworu poprzedzony podwyższonym podjazdem, do którego prowadzi aleja grabowa. Dyspozycja przestrzenna wnętrza parku jest nieregularna. Tworzą ją swobodne grupy drzew i krzewów, polany, sad oraz dwa stawy. Nielicznie zachowany starodrzew: dęby, graby, sosny wejmutki, pomnikowy jesion.

W latach 2002-2005 przeprowadzono rewaloryzację parku. Usunięto drzewa obumarłe, zredukowano podszyt złożony z samosiewów i zdziczałych krzewów, przeprowadzono cięcia sanitarne drzewostanu, odtworzono ogród kwiatowy przed podjazdem, założono trawniki. Zieleń została uzupełniona o nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych. W 2008 roku przeprowadzono renowację dużego stawu o powierzchni 0,5 ha. Obiekt na bieżąco pielęgnowany, utrzymany w dobrym stanie.

TOMASZEW

Wiatrak koźlak

Wiatrak zbudowany na przełomie XVIII i XIX w., na obecne miejsce przeniesiony w 1916 r. Po wojnie wyremontowany i użytkowany z przerwami jako młyn elektryczny.

Wiatrak drewniany, konstrukcji szkieletowej, oszalowany deskami w układzie pionowym. Zbudowany na planie kwadratu, ściany odchylone od pionu do wewnątrz. Dach z naczółkiem od strony nawietrznej, pokryty blachą. Szczątki jednej pary śmig.

Obiekt remontowany w 1986 r., obecnie nie użytkowany, w złym stanie technicznym. Własność prywatna.

UMIEŃ

Kościół par. p.w. św. Michała Archaniola

Wzniesiony zapewne w 2 poł. XVII w. Jest to budowla drewniana, konstrukcji zrębowej, oszalowana. Kościół orientowany, jednonawowy, z węższymi niższym prezbiterium. Do nawy przylega od północy kwadratowa kaplica, od południa kruchta. Po północnej stronie prezbiterium zakrystia ze składzikiem. Dachy kryte blachą. Nad dachem góruje wieżyczka na sygnaturkę. Wewnątrz stropy.

Obiekt kilkakrotnie restaurowany. W latach 1994-1998 wzmocniono fundamenty, wymieniono drewnianą podwalinę, wykonano nowy strop w nawie, oszalowano ściany, wymieniono stolarkę okienną.

Stan techniczny obiektu dostateczny.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Olszówka nie posiada planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia

na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Olszówka wykonała w 2012 roku gminną ewidencję zabytków nieruchomych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2012 r. wykonana została gminna ewidencja zabytków archeologicznych, obejmująca karty stanowisk archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sporządzona zostanie elektroniczna, systematycznie aktualizowana baza

informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,

organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,

publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,

udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Olszówka” na stronie internetowej Gminy,

uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,

ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,

udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,

współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,

udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,

współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,

merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,

aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,

udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Nr VII/31/2007 Rady Gminy Olszówka z dnia 28 lutego 2007 r.,

renowacja obiektów zabytkowych będących własnością Gminy:

Obiektami zabytkowymi, stanowiącymi własność Olszówka są dwór i park w miejscowości Głębokie. Na 2019 rok zaplanowano:

- wymianę stolarki okiennej w budynku szkoły,
- wymianę głównych drzwi wejściowych,
- utworzenie w pomieszczeniach na poddaszu izby pamięci,
- malowanie pomieszczeń,
- wymianę płyt betonowych na kostkę brukową na dziedzińcu przed głównym wejściem.

Gmina zakłada wydzielenie określonych kwot na coroczne utrzymanie obiektów, tak w zakresie ich estetyki jak i potrzeb technicznych. Zakres planowanych prac uwarunkowany będzie każdorazowo, konstruowanym corocznie budżetem, który określi wielkość środków finansowych przeznaczonych na poszczególne zadania.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Olszówka wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,

uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,

dotacje,

subwencje,

dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację, edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,

współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,

utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Olszówce zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.

wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami burmistrz gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,

b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,

b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,

- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) uporządkowaniu terenu po przeprowadzonych pracach,
- 4) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 5) instalacji systemów nawadniania,
- 6) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 7) wykonaniu trawników,
- 8) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 9) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),
- 10) pracach demontażowych i rozbiórkowych istniejących obiektów,
- 11) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in.

- 1) Programu Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne, ochrona zdrowia oraz dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.
- 2) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego 2014 - 2020. Program składa się z 10 Osi Priorytetowych. W ramach Osi priorytetowej IV. Środowisko, Działanie 4.4. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, wyznaczono następujące poddziałania oraz cele:

Poddziałanie 4.4.1. Inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu;

Poddziałanie 4.4.2. Wydarzenia kulturalne;

Poddziałanie 4.4.3. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego w ramach ZIT i OSI.

Cel tematyczny: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami;

Priorytet inwestycyjny: 6 c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Cel szczegółowy działania: Zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu poprzez interwencje skierowane na inwestycje chroniące ich stan.

- 3) Programu rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 - 2020. Wsparcie finansowe można uzyskać w ramach działania pn. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”, poddziałanie „Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej”.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

PRZEWODNICZĄCY
Rady Gminy Olszówka
Lasota
Paweł Lasota

UZASADNIENIE

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2017 r., poz. 2187 z późn.zm) wprowadziła obowiązek sporządzania przez Gminy, na okres 4 lat, gminnych programów opieki nad zabytkami. Program ten na podstawie cyt. ustawy po uzyskaniu pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków zostaje przyjęty przez Radę Gminy w drodze uchwały, która następnie podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym. Wójt Gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

WÓJT
Włodzimierz Fraszczyk

